

EJONS

Uluslararası Matematik, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Dergisi
International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences

Research Article

e-ISSN: 2602 - 4136

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15050442>

Çanakkale İlinde Tarım Sektörünün Genel Yapısı ve Tarımsal Destekleme Uygulamaları: Çeltik ve Kanola Üretimi Örneği

Arif SEMERCİ *

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Çanakkale
Sorumlu Yazar Email: arifsemerci@comu.edu.tr

Makale Tarihçesi

Geliş: 02.02.2025

Kabul: 24.02.2025

Anahtar Kelimeler

Tarım,
Tarımsal Yapı,
Tarımsal Destekleme,
Çanakkale

Özet: Tarım sektörü sahip olduğu birçok özellikleri nedeniyle dünya genelinde desteklenen sektörlerin başında yer almaktadır. Çanakkale ili tarımsal üretim değeri ve sahip olduğu ürün çeşitliliği nedeniyle ülkenin önde gelen iller arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Çanakkale ilinin tarımsal yapısı ortaya konulmuş ve uygulanan tarım destekleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda yürütülen çalışmanın konusunu ülke genelinde üretim miktarı bakımından 4. sırada yer alan çeltik ve 6. sırada yer alan kanola bitkisi oluşturmıştır. Yürütülen araştırmada reel bazda fark desteği birim fiyatının önemli derecede azaldığı tespit edilmiştir. Çalışma yine reel bazda mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatının artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Yapılan çalışmada fark desteği birim fiyatını çeltik üreticilerinin %75'i, kanola üreticilerinin ise %66'sının yetersiz buldukları tespit edilmiştir. Mazot ve gübre desteği birim fiyatını ise çeltik üreticilerinin %82'si, kanola üreticilerinin de %78'i yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Çeltik üretiminde uygulanan sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatını ise üreticilerin %85'i yine yetersiz düzeyde bulduklarını beyan etmişlerdir. Yürütülen araştırmada fark desteği ürün değerinin çeltikte %3,42'sini, kanola ise %24,51'ini göstermiştir. Birim alanda gübre desteği gübre maliyetinin çeltik ürününde %2,91'ini, kanolada %3,88'ini karşılayabilmektedir. Hesaplanan oranlar mazot için çeltik ürününde %25,49, kanolada %15,34 seviyesindedir. Bununla birlikte sertifikalı tohum desteğinin tohum maliyetini karşılama oranı çeltikte %7,47 iken bu oran kanolada %19,22 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışma çeltik ve kanola üretiminde verilen fark desteğinin ürünün gelirindeki payının dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğini göstermiştir. Bununla birlikte yürütülen araştırma çeltik ve kanola üretiminde mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatının da girdi masrafını karşılama oranının göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Yapılan çalışma üreticiler açısından çeltik ve kanola üretiminde uygulanan destek birim fiyatlarının yetersiz olduğunu ve mutlaka enflasyon düzeyinin dikkate alınarak reel bazda belirlenmesi gerektiği ortaya koymuştur.

The General Structure of the Agricultural Sector and Agricultural Support Practices in Çanakkale Province: A Case of Paddy and Canola Production

Article Info

Received: 02.02.2025

Accepted: 24.02.2025

Keywords

Agriculture,
Agricultural Structure,
Agricultural Support,
Çanakkale

Abstract: The agricultural sector is among the most supported sectors globally due to its numerous characteristics. Çanakkale province, due to its agricultural production value and product diversity, is among the leading provinces in the country. This study examines the agricultural structure of Çanakkale province and analyzes the agricultural supports in detail. In this context, the study focuses on rice, which ranks 4th in terms of production quantity nationwide, and canola, which ranks 6th. In the conducted research, it was determined that the unit price of premium support in real terms decreased significantly. The study also revealed that the unit price of diesel and fertilizer support and certified seed use support increased in real terms. In the study, it was found that 75% of rice producers and 66% of canola producers found the unit price of the premium support insufficient. Moreover, 82% of rice producers and 78% of

canola producers expressed that they found the unit price of the fuel and fertilizer support insufficient. Furthermore, 85% of rice producers stated that the unit price of the certified seed use support in rice production was also insufficient. In the research conducted, the premium support showed that 3.42% of the production value in paddy and 24.51% in canola. Fertilizer support per unit area can cover only 2.91% of the fertilizer cost in paddy and 3.88% in canola. In the study the calculated rates for diesel are determined as 25.49% in paddy and 15.34% in canola production. However, it is determined that the rate of covering the seed cost of certified seed support is 7.47% in paddy and 19.22% in canola production. The study has shown that the premium support given in paddy and canola production should be determined by taking into account the share of the product income. In addition, the research conducted has revealed that the unit price of diesel and fertilizer support and certified seed use support in paddy and canola production should be determined by taking into account the ratio of meeting the input costs. The research demonstrated that the unit prices of the supports were insufficient and must be determined on a real basis considering the inflation rate.

1. Giriş

Tarım sektörü doğasından kaynaklanan özellikler nedeniyle korunmaya ve desteklemeye ihtiyaç duyan bir sektördür. Dünya genelinde tarım sektörü ülkelerin bütçeleriyle orantılı olarak çeşitli tarım politikası uygulamalarıyla desteklenmektedirler. Türkiye’de tarım sektörünün farklı politika uygulamaları küresel ölçekte meydana gelen değişimler göz önünde bulundurularak şekillenmektedir.

Ülke genelinde tarımsal üretim değeri, ürün çeşitliliği ve üretim potansiyeli yüksek olan illerden biri de Çanakkale’dir. Çanakkale ilinde tarımsal işletme sayısı 47.565 adet olup, işletme başına düşen arazi miktarı 69,60 da düzeyindedir. Belirtilen arazi büyüklüğü Türkiye’de tarım işletmesi başına düşen ortalama arazi miktarının biraz üzerindedir. İlde tarımsal işletme başına düşen ortalama parsel sayısı ise 11 adet olup bu sayı Türkiye ortalamasından daha yüksek düzeydedir (TOB, 2024a).

Türkiye’de tarım alanları 23.941.000 hektar olup, bunun 15.626.473 hektarı Çiftçi Kayıt Sistemi’nde (ÇKS) yer almaktadır. Diğer bir ifade ile Türkiye’de mevcut tarım alanlarının sadece %65,27’si kayıt altına alınmıştır. Ülke genelinde ÇKS’ye kayıtlı tarım işletmesi sayısı ise 2.245.526 adettir.

Çanakkale ilinde tarım işletmesi sayısı 47.565 adet olmasına rağmen işletmelerin sadece 21.511 adedi ÇKS’de yer almaktadır. Başka bir deyişle ildeki tarım işletmelerinin ancak %45,31’si sisteme kayıtlıdır. İlde ÇKS’ye kayıtlı tarım alanı 175.696 hektar olup tarım alanlarının da %59,87’si kayıt altındadır. Çanakkale ilinde faaliyet gösteren hayvancılık işletmelerinin yaklaşık %80’i 5-20 adet büyükbaş hayvan varlığına sahiptir. İlde “*Toprak Kullanma Kabiliyeti Sınıfları*”na göre 1.- 4. sınıf araziler (288.833 ha) il toprak varlığının %29,66’sını oluşturmaktadır. Çanakkale il genelinde Devlet Su İşleri (DSİ) verilerine göre 331.633 hektar tarım arazisinin 113.258 hektarı (%34,15) sulamaya elverişli olup bu alanın ise %67,73’ü sulanmaktadır (TOB, 2024a).

Türkiye’de 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre faaliyet gösteren toplam 9.860 kooperatif bulunmaktadır. Çanakkale ili tarımsal örgütlenme yönünden önemli mesafeler kat etmiş bir il olup ilde 374 adet tarımsal kooperatif bulunmaktadır ve il genelinde kooperatifleşme oranı da %63 tür. Çanakkale ili Türkiye’de Muğla ilinden sonra en yüksek kıyı uzunluğuna sahip il olması nedeniyle önemli düzeyde su ürünleri üretim potansiyeline sahiptir. Türkiye’de AB ülkelerine ihracat yapan su ürünleri tesisi 105 olup, Çanakkale ilinde AB’ye ihracat yapan tesis sayısı ise 9’dur (TOB, 2024a).

Çanakkale ilinde 2023 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri yaklaşık 45.907.876.501 ₺ olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal üretim değeri içinde bitkisel üretimin payı yaklaşık %78,13, hayvansal üretimin payı %20,86 ve su ürünleri üretiminin payı da %1,01'dir. Çanakkale ilinin toplam bitkisel üretim değeri yaklaşık 35,9 milyar ₺'dir. İlin bitkisel üretim değerinde ilk sırayı %29,33 ile sebze üretimi almaktadır. İlin bitkisel üretim deseninde çeltik ve kanola üretimi önemli bir yer tutmaktadır (TOB, 2024a).

Çanakkale ili çeltik ve kanola üretiminde Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer almaktadır. 2023 yılı verilerine göre Türkiye'de çeltik üretim alanı 1.121.204 da, üretim miktarı 900.000 ton ve ortalama verim ise 803 kg/da'dır. Çanakkale ilinde çeltik üretim alanı 68.679 da, üretim miktarı 51.861 ton, verim değeri 755 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Çanakkale ili çeltik üretim miktarı bakımından ülke genelinde 4. sırada yer almakta olup, toplam üretim miktarının %5,76'sını üretim alanlarının da %6,13'ünü oluşturmaktadır. İlde çeltiğin üretim değeri 1.013.034.000 ₺ olup ilin bitkisel üretim değerinden aldığı pay %2,82'dir (TOB, 2024a).

Ülke genelinde 2023 yılında kanola üretim alanı 322.890 da, üretim miktarı 120.000 ton ve ortalama verim değeri ise 372 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Çanakkale ilinde kanola üretim alanı 30.115 da, üretim miktarı 9.111 ton ve verim değeri ise 303 kg/da olarak belirlenmiştir. Çanakkale ili kanola üretim miktarı bakımından ülke genelinde 6. sırada yer almakla birlikte toplam üretim miktarının %7,59'unu karşılamaktadır. Çanakkale ilinde kanolanın üretim değeri 133.176.700 ₺ olup, ilin bitkisel üretim değerinden aldığı pay ise %0,37'dir (TOB, 2024a).

Tarımsal destekler dünya genelinde olduğu gibi Türkiye özelinde de tarımsal üretimin sürekliliği için özel önem arz etmektedir. Literatürde Türkiye'de tarımsal destekler ve tarımsal üretim arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bazı çalışmalar bulunduğu tespit edilmiştir (Songur, 2015; Gül Yavuz, 2016; Ağırbaş ve ark., 2017; Arslan, 2017; Yıldız, 2017; Yılmaz ve Çobanoğlu, 2017; Direk ve ark., 2019; Kıymaz, 2021; Sağdıç ve Çakmak, 2021; Oğul, 2022). Bununla birlikte tarımsal desteklerin üretici refahına etkilerini konu alan araştırmalar da mevcuttur (Hennessy, 1998; Allanson, 2006; Demirdöğen ve ark., 2016). Bunun yanısıra üreticilerin tarımsal desteklere bakış açılarını (Erdal ve ark., 2013) ve desteklerin piyasa üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar ise (Bayramoğlu ve ark., 2021) sınırlı sayıdadır.

Tarımsal desteklerde arzu edilen sonuçlara kısa vadede ulaşmak pek mümkün değildir. Konu ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada kısa dönemde tarımsal desteklerin tarımsal üretimi azalttığı; fakat uzun dönemde tarımsal desteklerin tarımsal üretimi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile tarımsal desteklerin üretim alanları ve üretim miktarı üzerine etkileri uzun vadede ölçülebilmektedir (Oğul, 2022). Tarımsal destekler konusunda temel nokta tarımsal üretime verilen desteklerin optimal düzeyde olması ve devlete en az mali yük getirecek şekilde düzenlenme yapılmasıdır (Hiç, 2020).

Tarımsal destekleme politikaları kapsamında 2023 yılında Çanakkale ilinde üreticilere; 315.182.216 ₺ bitkisel üretim, 261.283.274 ₺ hayvansal üretim, 3.788.418 ₺ su ürünleri üretimi ve 31.465.755 ₺ diğer destek ödemeleri olmak üzere toplam 611.719.667 ₺ destekleme ödemesi yapılmıştır. Destekleme ödemelerinde bitkisel üretim desteklerinin payı %51,52 olup hayvancılık desteklerinin payı ise %42,71'dir. İlin tarımsal destek ödemelerinde 154.694.168 ₺ ile çiğ süt desteklemesi %25,29 oranında pay almaktadır (TOB, 2024a).

Bu çalışmada Çanakkale ilinde tarımsal yapı ayrıntılı olarak ortaya konulmuş, tarımsal destekleme uygulamaları bitkisel, hayvansal ve su ürünleri faaliyetleri özelinde incelenmiştir. Yapılan çalışmada 2018 ve 2024 yıllarında çeltik ve kanola üretimine yönelik olarak verilen fark desteği, mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği hem ₺ hem de \$ bazında verilmiştir. Yürütülen çalışma kapsamında Çanakkale ilinde çeltik ve kanola üretimiyle ilgilenen işletme sahiplerinin bu ürünlere yönelik tarımsal destek uygulamalarına bakış açıları

destek kalemleri dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışma sonunda incelenen işletmelerde ürün değerinin artırılması ve ürün maliyetinin azaltılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamında Çanakkale iline ait genel veriler Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Yapılan araştırmada çeltik ve kanola üretimine ve üreticilerine ait birincil veriler 2019 yılı Ocak-Şubat döneminde tarım işletmelerinde yüzyüze anket uygulamasıyla elde edilmiştir. Çalışma kapsamında; çeltik ve kanola üretimi üzerine yürütülen araştırmalar, hazırlanan tezler ve makaleler ile raporlar ve konu ile ilgili hazırlanan diğer yayınlardan geniş ölçüde faydalanılmıştır. Çeltik araştırmasında uygulanan anket sayısının belirlenmesinde kullanılan formül altta verilmiştir (Yamane, 1967).

$$n = \frac{[\sum(Nh * Sh)]^2}{N^2 * D^2 + \sum[Nh * (Sh)^2]}$$

$$D^2 = \left(\frac{d}{t}\right)^2$$

n= Örnek hacmi

Nh=h. tabakadaki birim sayısı (frekans)

Sh=h. tabakanın standart sapması

N= Toplam birim sayısı

S= Standart sapma

t= Seçilen güven sınırı ile ilgili “t değeri”

N= Örneklem çerçevesine ait toplam birim sayısı

D= d/zd= Ortalamadan belirli bir oranda sapma

Araştırma kapsamında veriler belirtilen örneklem yöntemiyle %99 güven aralığı ve %5 ortalama sapma ile belirlenen 74 adet çeltik üretim işletmesinden yüz yüze anket uygulaması ile elde edilmiştir. Kanola araştırmasında ise veriler “*Tam Sayım Yöntemi*” kullanılarak toplam 83 adet kanola üretim işletmesinden derlenmiştir (Karagölge ve Peker, 2001). İlgili bölümde tarımsal destekleme uygulamalarından memnuniyet duyma seviyesi işletmeler geneli dikkate alınarak verilmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan hesaplamalarda 2018 yılı ürünleri için Tarım ve Orman Bakanlığı’nın belirlemiş olduğu birim destek fiyatları kullanılmıştır. Bu amaçla çeltik üretiminde; verim 785,18 kg/da, fark desteği 0,10 ₺/kg, mazot desteği 40 ₺/da, gübre desteği 4 ₺/da ve sertifikalı tohumluk kullanım desteği 8 ₺/da olarak esas alınmıştır. Kanola üretiminde ise; verim 296,20 kg/da, fark desteği 0,50 ₺/kg, mazot desteği 10 ₺/da ve gübre desteği de 4 ₺/da olarak dikkate alınmıştır. Çalışmada 2018 yılı ve 2024 yılı destek birim fiyatları T.C. Merkez Bankası’nın açıklamış olduğu yıl ortası ₺ / \$ paritesi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde öncelikle Çanakkale ilinin tarımsal yapısı ve tarımsal desteklerin dağılımı ayrıntılı olarak verilmiştir. Çalışmanın diğer aşamasında Çanakkale ilinde çeltik ve kanola üreten işletmelerin bu ürünlerde uygulanan fark desteği, mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatlarına bakış açıları değerlendirilmiştir.

3.1. Çanakkale ilinin tarımsal yapısı

3.1.1. Toprak dağılımı

Çanakkale ilinin yüzölçümü (göl alanları hariç) 995.936 hektar olup, dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir. İl arazi varlığının %49,17’sini ormanlık ve fundalık araziler, %33,30’unu işlenebilir araziler, %14,22’sini yerleşim alanları ve tarıma elverişsiz araziler ve %3,31’ini de çayır ve mera alanları oluşturmaktadır.

Tablo 1. Çanakkale ili toprak varlığının dağılımı (2023)

Toprak Varlığının Dağılımı	Alanı (ha)	Payı (%)
Ormanlık ve Fundalık Arazi	489.702	49,17
İşlenebilir Arazi	331.633	33,30
Yerl. Alanl., Tarıma Elverişsiz Arazi ve Diğ.	141.581	14,22
Çayır-Mera Arazisi	33.020	3,31
Toplam	995.936	100,00

Kaynak: TOB,2024a

3.1.2. İşlenebilir arazinin dağılımı

Çanakkale İlinde 2023 yılı itibariyle işlenebilir arazi varlığı ve dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. İlde işlenebilir arazi varlığının %75,89’u tarla arazisi, %9,89’u zeytinlik alanlar, %7,13’ü meyve arazisi, %5,73’ü sebze arazisi ve %1,36’sı da bağ alanlarından oluşmaktadır.

Tablo 2. Çanakkale ilinde işlenebilir arazi varlığının dağılımı (2023)

İşlenebilir Arazinin Dağılımı	Alan (ha)	Payı (%)	Türkiye (ha)	İlin Payı (%)
Tarla Arazisi (Nadas Dâhil)	251.685	75,89	19.525.398	1,29
Zeytin Arazisi	32.799	9,89	903.061	3,63
Meyve Arazisi	23.644	7,13	2.417.368	0,98
Sebze Arazisi (Örtüaltı Dâhil)	18.988	5,73	712.264	2,67
Bağ Arazisi	4.517	1,36	377.848	1,20
Toplam	331.633	100,00	23.935.939	1,39

Kaynak: TOB, 2024a

Türkiye verileri ile karşılaştırıldığında ülke zeytin alan varlığının %3,63’ünü, sebze arazisinin de %2,67’lik kısmını Çanakkale ili verilerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Tarla arazisi, bağ arazisi ve meyve arazisi bakımından ise ilin ülke genelinden almış olduğu pay %1’e yakındır (Tablo 2).

3.1.3. Tarımsal işletme büyüklükleri

2023 yılı verilerine göre Çanakkale ilinde 47.565 tarımsal işletme mevcut olup, işletme başına düşen arazi miktarı 69,60 dekadır. Türkiye’de ise işletme başına düşen ortalama arazi miktarı 60,90 dekar düzeyindedir. İlde 10.859 büyükbaş hayvancılık, 8.686 adet küçükbaş hayvancılık, 1.625 adet arıcılık işletmesi faaliyet göstermektedir. Çanakkale ilinde ÇKS’ye kayıtlı işletme sayısı 21.509 adet, ziraat odalarına kayıtlı üretici sayısı 47.014 adet, koyun ve keçi yetiştiricileri birliğine kayıtlı işletme sayısı ise 6.539 adettir. Ülke genelinde zeytin üretiminde önemli bir yere sahip olan ilde zeytin üreten işletme sayısı ise 10.308 adettir. Çanakkale ilinde tarım işletmelerinin büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Çanakkale ilinde arazi büyüklüğüne göre işletmeler büyüklüklerine göre; küçük işletmeler (≤ 50 da), orta büyüklükteki işletmeler (50 da- 200 da) ve büyük işletmeler (>200 da) olmak üzere 3 grupta değerlendirilmiştir. İşletme sayılarına göre küçük işletmeler toplam işletmeler içinde %65,97 pay alırken, toplam işlenen alan içindeki pay ise %31,50 düzeyindedir. İşletme başına düşen ortalama arazi varlığı ise küçük işletmelerde 33,50 da, orta

büyükölükteki işletmelerde 121,70 da ve büyük işletmelerde ise 429,20 da düzeyindedir. Veriler genel olarak değeriendirildiğinde Çanakkale ilinde tarım işletmelerin ağırlıklı olarak küçük işletmelerden oluştuğı söylenebilir.

Tablo 3. Çanakkale ilinde tarım işletmelerinin büyüklüklerine göre dağılımı (2023)

İşletme Tipi	İşletme Büyüklüğü (da)	İşletme Sayısı (adet)	Toplam İşletme İçindeki Payı (%)	Toplam Arazi İçindeki Payı (%)	Ort. İşletme Büyüklüğü (da)
Küçük Aile İşl.	<10	6.446	65,97	31,50	33,50
	10-20	4.986			
	20-50	19.949			
Orta Aile İşl.	50 -100	10.547	31,98	55,90	121,70
	100-200	4.661			
Büyük Aile İşl.	>200	976	2,05	12,60	429,20
Toplam		47.565	100,00	100,00	69,60

3.1.4. Hayvan varlığı

Çanakkale ilinde yetiştirilen küçükbaş hayvan varlığının ülke toplamına oranı %1,53 olup, özellikle saanen keçisinde gen kaynağı konumundadır. İldeki büyükbaş hayvan varlığının ülke toplamındaki payı ise %1,24 düzeyindedir (Tablo 4).

Tablo 4. Çanakkale ilinde hayvan varlığının dağılımı (2023)

	Hayvan Tipi	Çanakkale (Baş)	Türkiye (Baş)	İlin Payı (%)
Küçükbaş	Koyun (Yerli)	522.875	38.208.635	1,37
	Koyun (Merinos)	47.924	3.851.835	1,24
	Koyun Varlığı	570.799	42.060.470	1,36
	Kıl Keçisi	229.011	10.092.756	2,27
	Keçi Varlığı	229.011	10.302.940	2,22
	Küçükbaş Toplam	799.810	52.363.410	1,53
Büyükbaş	Sığır (Saf Kültür)	161.669	8.070.159	2,00
	Sığır (Kültür Melezi)	30.108	7.303.667	0,41
	Sığır (Yerli)	13.914	1.047.430	1,33
	Manda	195	161.749	0,12
	Büyükbaş Toplam	205.886	16.583.005	1,24

Kaynak: TOB,2024a

3.1.5. Tarımsal üretim değeri

Çanakkale ilinde 2023 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri yaklaşık 46 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal üretim değeri içinde bitkisel üretimin payı %78,13, hayvansal üretimin payı %20,86 ve su ürünleri üretiminin payı da %1,01 düzeyindedir (Tablo 5). Çanakkale ilinin yaklaşık 670 km denize kıyısı olmasına rağmen ilin tarımsal üretim değeriinde su ürünlerinin payının %1 civarında olması düşündürücüdür.

Tablo 5. Çanakkale ilinin tarımsal üretim değeri (2023)

Faaliyet Dalı	Üretim Değeri (₺)	Payı (%)
Bitkisel Üretim	35.865.673.135	78,13
Hayvansal Üretim	9.577.793.089	20,86
Su Ürünleri Üretimi	464.410.277	1,01
Toplam	45.907.876.501	100,00

Kaynak: TOB,2024a

Çanakkale ilinin 2022 yılı itibariyle toplam bitkisel üretim değeri yaklaşık 24,5 milyar ₺'dir. İlin bitkisel üretim değeriinde ilk sırayı %38,07 ile tarla ürünleri almaktadır. Bu grubu

sebze ürünleri (%27,69) ve zeytin üretimi (%13,24) izlemektedir. İlde üzüm üretiminin toplam bitkisel üretim değeri içindeki payı ise %1,22'dir (Tablo 6).

Tablo 6. Çanakkale ili bitkisel üretim değerlerinin dağılımı (2023)

Faaliyet Dalı	Üretim Değeri (₺)	Payı (%)
Sebze Üretim Değerleri	10.519.444.025	29,33
Tarla Ürünleri Üretim Değerleri	10.493.601.350	29,26
Zeytin Üretim Değerleri	4.014.760.360	11,19
Bağ Üretim Değerleri	849.930.800	2,37
Diğer Meyve Üretim Değerleri	9.987.936.600	27,85
Toplam	35.865.673.135	100,00

Çanakkale ilinde 2023 yılı itibariyle hayvansal üretim değeri yaklaşık 9,6 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. İlin hayvansal üretim değeri içinde ilk sırayı %77,82 ile süt üretimi almaktadır. Bu grubu et üretimi (%15,44) ve piliç eti üretimi (%3,55) izlemektedir. İlin hayvansal üretim değerinde yumurta üretimi (%1,77) ve bal üretimi (%1,27) %1'in üzerinde paya sahiptir (Tablo 7).

Tablo 7. Çanakkale ili hayvansal üretim değerlerinin dağılımı (2023)

Hayvansal Ürünler	Üretim Değeri (₺)	Payı (%)
Süt	7.453.213.811	77,82
Et	1.478.870.179	15,44
Piliç Eti	339.761.620	3,55
Yumurta	169.348.830	1,77
Bal	121.866.732	1,27
Deri	7.593.686	0,08
Yün	6.391.632	0,07
Kıl	746.599	0,01
Toplam	9.577.793.089	100,00

Çanakkale ilinde 2023 yılında toplam su ürünleri üretim değeri yaklaşık 464 milyon ₺ olarak hesaplanmıştır. İlin su ürünleri üretiminde deniz avcılığı %93,67 ile ilk sırada yer almaktadır. İlin su ürünleri üretiminde iç su yetiştiriciliği ve iç su avcılığından elde edilen üretim değerlerin toplama oranı %3,93 düzeyindedir (Tablo 8).

Tablo 8. Çanakkale ili su ürünleri üretim değerlerinin dağılımı (2023)

Ürün Adı	Üretim Değeri (₺)	Payı (%)
Deniz avcılığı	435.016.775	93,67
İç su yetiştiriciliği	18.151.074	3,91
Deniz yetiştiriciliği	11.156.828	2,40
İç su avcılığı	85.600	0,02
Toplam	464.410.277	100,00

Kaynak: TOB,2024a

3.1.6. Tarımsal destekleme uygulamaları

Çanakkale ilinde 2023 yılında üreticilere; 315.182.216 ₺ bitkisel üretim, 261.283.274 ₺ hayvansal üretim, 3.788.418 ₺ su ürünleri üretimi ve 31.465.755 ₺ diğer destekler kapsamında ödeme yapılmıştır. Destekleme ödemelerinde bitkisel üretim destekleri %51,52, hayvancılık destekleri %42,71 oranında pay almaktadır (Tablo 9). İlde tarımsal destek tutarı dikkate alındığında 154.694.168 ₺ ile çiğ süt desteklemesi hayvancılık desteklerinin %59,21'ini, toplam destek ödemelerinin ise %25,29'unu oluşturmaktadır.

Tablo 9. Çanakkale ilinde tarımsal destekleme uygulamaları (2023)

Tarımsal Destek Ana Unsurları	Destek Tutarı (₺)	Payı (%)
Bitkisel Üretim Desteklemeleri	315.182.216	51,52
Hayvancılık Desteklemeleri	261.283.274	42,71
Su Ürünleri Desteklemeleri	3.788.418	0,62
Diğer destekler	31.465.755	5,14
Toplam	611.719.667	100,00

Kaynak: TOB,2024a

Çanakkale ilinde diğer destekler grubu içinde: Ekonomik yatırımlar %81,88, Genç Çiftçi /Uzman Eller Projesi %15,79 ve bireysel sulama %2,23 oranında pay almışlardır (Tablo 10).

Tablo 10. Çanakkale ilinde kırsal kalkınma destekleri (2023)

Destekleme Unsurları	Ödeme Tutarı (₺)	Payı (%)
Ekonomik Yatırımlar	25.764.281	81,88
Uzman Eller Projesi	4.967.832	15,79
Bireysel Sulama Desteklemesi	733.642	2,23
Toplam	31.465.755	100,00

Kaynak: TOB,2024a

Çanakkale ilinde 2023 yılında tarım sigortaları kapsamında üreticiler 53.734 adet poliçe karşılığında sigorta yaptırmış; toplam 261.948.085 ₺ sigorta prim tutarının 127.267.876 ₺'si üreticiler, 134.680.209 ₺'si ise prim desteği olarak devlet tarafından karşılanmıştır. Genel olarak 2023 yılında tarım sigortası kapsamında yapılan ödemeler de dikkate alındığında Çanakkale ilinde tarımsal destek ödemelerinin 746.399.957 ₺ düzeyine ulaştığı ifade edilebilir.

2023 yılında Çanakkale ilinde hayvansal üretime verilen tarımsal destek tutarı yaklaşık 261.283.274 ₺ olarak gerçekleşmiştir. Destek ödemelerinde çiğ süt desteklemesi, yem bitkileri desteklemesi, buzağı destekleri ve anaç koyun-keçi desteklerinin toplam hayvancılık desteklerinin yaklaşık %86'sını oluşturmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. Çanakkale ilinde hayvansal üretim destekleri (2023)

Sıra No	Destek Türü	Ödeme Tutarı (₺)	Payı (%)
1	Çiğ Süt Desteklemesi	154.694.168	59,21
2	Buzağı Desteklemesi	31.214.713	11,95
3	Yem Bitkileri Desteklemesi	22.468.548	8,60
4	Anaç Koyun Keçi Desteklemesi	17.513.800	6,70
5	Hastalıktan Ari İşletme Desteklemesi	8.187.900	3,13
6	Sürü Büyütme ve Yenileme Desteği	7.076.800	2,71
7	Halk Elinde Islah Projesi Desteklemesi	5.946.760	2,28
8	Besilik Erkek Sığır Desteklemesi	3.938.500	1,51
9	Hayvan Hastalığı Tazminatı	3.310.992	1,27
10	Süt İçerik Analizi Desteği	2.500.024	0,96
11	Arılı Kovan Desteklemesi	2.089.970	0,80
12	Onaylı Süt Çiftliği Desteklemesi	1.820.100	0,70
13	Çoban Desteği	456.000	0,17
14	Atık Desteği	45.500	0,02
15	Dişi Manda Desteklemesi	18.000	0,01
16	Malak Desteklemesi	1.500	0,01
	Toplam	261.283.275	100,00

Kaynak: TOB,2024a

2023 yılı itibarıyla Çanakkale ilinde bitkisel üretime verilen tarımsal destek tutarı yaklaşık 315 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Destek ödemelerinde mazot ve gübre desteği ile

TMO desteği toplam bitkisel üretim desteklerinden yaklaşık %85 oranında pay almıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Çanakkale ilinde bitkisel üretim destekleri (2023)

Sıra No	Destek Kalemleri	Ödeme Tutarı (₺)	Payı (%)
1	Mazot ve Gübre Desteği	127.340.011	40,40
2	Mazot ve Gübre Desteği (Arpa, Buğday, Çavdar, Yulaf, Triticale, Çeltik)	74.708.188	23,70
3	TMO Prim Desteklemesi	64.654.431	20,51
4	Fark Ödemesi Desteği (Yağlı Tohumlu Bitkiler)	27.504.152	8,73
5	Yurt İçi Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği	7.725.694	2,45
6	Katı Atık-Organomineral Desteklemesi	3.770.246	1,20
7	Fark Ödemesi Desteği (Zeytinyağı)	3.579.192	1,14
8	Fark Ödemesi Desteği (Hububat-Baklagil ve Dane Mısır)	1.893.134	0,60
9	Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Desteği (Feromon + Tuzak 270 TL/da)	987.274	0,31
10	Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Desteği (Feromon + Tuzak 300 TL/da)	851.250	0,27
11	Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Desteği (Feromon + Tuzak 135 TL/da)	493.637	0,16
12	Yurt İçi Sertifikalı Fidan Kullanım Desteği	484.890	0,15
13	Organik Tarım Desteği	423.626	0,13
14	İyi Tarım Uygulamaları Desteklemeleri	418.209	0,13
15	Lisanslı Depoculuk Desteklemesi	150.218	0,05
16	ÇMVA Desteklemesi	63.000	0,02
17	Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu Desteği	59.847	0,02
18	Dane Zeytin Desteklemesi	49.359	0,02
19	Bombus Arısı desteği	17.000	0,01
20	Küçük Aile İşletmesi Desteklemesi	6.836	0,01
21	Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği	2.011	0,01
Toplam		315.182.205	100,00

3.2. Tarımsal destekler

3.2.1. Dünyada tarımsal destekler

OECD tarafından yayınlanan ve 54 ülkenin yer aldığı raporda 2020-2022 döneminde tarım kesimine yapılan destek tutarı yıllık ortalama 851 milyar \$ olarak belirtilmiştir (OECD, 2023). Avrupa Birliği'nde toplam destek miktarı ise 353.518.000.000 € olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de toplam destek miktarı ise 8.846.000.000 € olup, toplam milli gelir içindeki payı %1,15 olarak hesaplanmıştır (Abdullahi ve Arısoy, 2022).

3.2.2. Türkiye'de tarımsal destekler

Türkiye'de tarımsal destek ödemeleri Tarım Kanunu kapsamında yapılmaktadır. Tarım Kanunu'nun 21. maddesinde tarımsal destekler "*Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz.*" şeklinde belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2006). Bununla birlikte Türkiye'de tarımsal destek ödemelerinin ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki payı 2022 yılında %0,27 seviyesine düşmüştür (TCCSBB, 2024; TÜİK, 2024).

Ülkenin 2022 yılında tarımsal destekleme ödemeleri için harcanan miktar ise 40.404.986.004 ₺ olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal destekleme ödemeleri içinde bitkisel üretim %70,40, hayvansal üretim %23,91, kırsal kalkınma %4,79, tarımsal araştırma ve geliştirme %0,59 ve su ürünleri %0,31 oranında pay almıştır (TOB, 2023).

3.2.3. Çeltik ve kanola üretiminde uygulanan tarımsal destekler

Çalışma kapsamında çeltik ve kanola üretiminde verilen destek birim fiyatları 2018 yılı ve 2024 yılı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Diğer bir ifade ile 2018-2024 arası dönemde ₺ ve \$ bazında meydana gelen değişim izlenmiştir. Türkiye’de çeltik ve kanola üretimine verilen destek birim fiyatları Tablo 13’te gösterilmiştir. 2018 ve 2024 yılında çeltik üretiminde uygulanan fark desteği 0,10 ₺/kg’dan 0,30 ₺/kg düzeyine ulaşmıştır. Belirtilen dönemde kanola ürününde fark desteğindeki artış ise 0,50 ₺/kg’dan 1,20 ₺/kg seviyesine yükselmiştir. 2024 yılında çeltik ve kanola üretiminde uygulanan mazot ve gübre desteği tek bir kaleme verilmeye başlanmıştır. Çeltik ve kanola üretimine verilen mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım destekleri 2018-2024 döneminde önemli oranda artış göstermiştir. Ancak yapılan incelemede 2018-2022 döneminde verilen desteklerde kayda değer bir artış olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 13. Türkiye’de çeltik ve kanola üretimine verilen desteklerin birim fiyatları (2023)

Ürün Adı	Destek Adı	2018		2024		Değişim (\$-%)
		(₺)	(\$)	(₺)	(\$)	
Çeltik	Fark Desteği (kg)	0,10	0,022	0,30	0,009	-59,09
	Mazot Desteği (da)	40,00	9,649*	362,00	11,027*	14,28
	Gübre Desteği (da)	4,00				
	Sert. Toh. Kull. Dest. (da)	8,00	1,754	65,00	1,980	12,88
Kanola	Fark Desteği (kg)	0,50	0,110	1,10	0,034	-69,09
	Mazot Desteği (da)	10,00	3,070*	206,00	6,275*	104,40
	Gübre Desteği (da)	4,00				
	Sert. Toh. Kull. Dest. (da)	4,00	0,877	40,00	1,218	38,88

Kaynak: TOB,2019; TOB, 2024b. (*): Mazot ve gübre toplam destek birim tutarı.

Çeltik üretiminde verilen destekler ABD doları dikkate alındığı 2024 yılında 2018 yılına göre; fark desteği birim fiyatında %59,09 oranında azalış, mazot ve gübre desteği birim fiyatında ise %14,28 oranında artış olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde kanola üretimine verilen destekler yine ABD doları göz önünde bulundurulduğunda 2024 yılında 2018 yılına göre; fark desteği birim fiyatında %69,09 oranında azalış, mazot ve gübre desteği birim fiyatında %104,40 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatı ise ABD doları dikkate alındığında 2024 yılında 2018 yılına göre; çeltik ürününde %12,88, kanola ürününde ise %38,88 oranında artış sağlanmıştır (Tablo 13).

3.3. Çeltik ve kanola üretiminde üreticilerin desteklemelere bakış açısı

Çeltik üretiminde fark desteğinden faydalanan işletmelerin toplama oranı yaklaşık %92 (68 işletme) iken bu oran mazot ve gübre desteğinde %91 (67 işletme), sertifikalı tohumluk kullanımında ise %69 (51 işletme) düzeyinde gerçekleşmiştir.

Yapılan araştırmada çeltik üretiminde uygulanan fark desteği birim fiyatını üreticilerin yaklaşık %58’i (43 işletme) yetersiz, %27’si (20 işletme) düşük düzeyde bulmuştur. Açıklanan birim fiyatı orta düzeyde ve üzerinde bulup, memnuniyet duyanların toplam içindeki payı ise yaklaşık %15 (11 işletme) seviyesinde kalmıştır (Tablo 14). Yapılan bir çalışmada çeltik

üretiminde doğrudan üretici gelirini baz alan desteklerin (fark desteği gibi) üretim alanı ve üretim miktarı üzerine daha fazla fayda sağlayacağı rapor edilmiştir (Kıymaz, 2021).

Tablo 14. Çeltik üreticilerinin tarımsal desteklere bakış açısı

Ürünler	Yetersiz Düzeyde (%)	Düşük Düzeyde (%)	Yeterli Düzeyde (%)
Fark Desteği	58	27	15
Mazot ve Gübre Desteği	55	27	18
Sert. Toh. Dest.	58	27	15

Yürütülen çalışmada çeltik üretiminde uygulanan mazot ve gübre desteği birim fiyatı üreticilerin yaklaşık %55'i (41 işletme) yetersiz, %27'si (20 işletme) düşük düzeyde bulmuştur. Orta düzey ve üzerinde bulup, memnuniyet duyanların toplam içindeki payı ise yaklaşık %18 (13 işletme) olarak belirlenmiştir.

Yapılan çalışmada çeltik üretiminde uygulanan sertifikalı tohumluk kullanım desteği birim fiyatı üreticilerin yaklaşık %58'i (43 işletme) yetersiz, %27'si (20 işletme) düşük düzeyde bulmuştur. Orta düzey ve üzerinde bulup, memnuniyet duyanların toplam içindeki payı ise yaklaşık %15 (11 işletme) seviyesinde kalmıştır.

Kanola üretiminde verilen fark desteği birim fiyatını üreticilerin yaklaşık %41'i (34 işletme) yetersiz, %25'i (21 işletme) düşük düzeyde bulmaktadır. Orta ve üzerinde bulup, memnuniyet duyanların toplam içindeki payı ise yaklaşık %33 (28 işletme) seviyesinde kalmıştır. Yapılan araştırmada kanola üretiminde uygulanan mazot ve gübre desteği birim fiyatı üreticilerin yaklaşık %45'i (37 işletme) yetersiz, %33'ü (27 işletme) düşük düzeyde olduğunu beyan etmişlerdir. Orta ve üzerinde bulup, memnuniyet duyanların toplam içindeki payı ise yaklaşık %22 (19 işletme) düzeyinde kalmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Kanola üreticilerinin tarımsal desteklere bakış açısı

Ürünler	Yetersiz Düzeyde (%)	Düşük Düzeyde (%)	Yeterli Düzeyde (%)
Fark Desteği	41	25	33
Mazot ve Gübre Desteği	45	33	22

Çeltik ve kanola ürünlerinde uygulanan fark desteği bilgileri Tablo 16'da verilmiştir. Yürütülen araştırmada çeltik üretiminde fark desteği 78,52 TL/da, kanola üretiminde ise 148,10 TL/da olarak belirlenmiştir. Fark desteğinin ürün değeri içindeki payı çeltikte %3,42 iken bu oran kanolada %24,51 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 16. Fark desteği ve ürün geliri

Ürünler	Fark Desteği (TL/kg)	Verim (Kg/da)	Fark Desteği (TL/da)	Ürün Değeri (TL/da)	Fark Desteği Payı (%)
Çeltik	0,10	785,20	78,52	2293,00	3,42
Kanola	0,50	296,20	148,10	604,25	24,51

Yürütülen araştırma fark desteği uygulamasının çeltik üretiminde birim alanda elde edilen gelir içindeki payında çok az bir yer tutarken kanola üretiminde ise ürün gelirini artırmada ya da ürün maliyetini azaltmada en önemli destek unsuru olduğunu göstermiştir. Yapılan bazı araştırmalarda yağlık ayçiçeği ve pamuk gibi arz açığı olan ürünler için de benzer durumun söz konusu olduğu ortaya konulmuştur (Semerci, 2013; Semerci ve Çelik, 2018; Semerci ve Yurt, 2023).

Çeltik ve kanola üretiminde uygulanan gübre ve mazot desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği bilgileri Tablo 17’de verilmiştir. Yürütülen araştırmada çeltik üretiminde mazot desteği 40 TL/da, gübre desteği 4,00 TL/da, sertifikalı tohum kullanım desteği 8,00 TL/da, kanola üretiminde ise mazot desteği 10,00 TL/da, gübre desteği 4,00 TL/da, sertifikalı tohum kullanım desteği 4,00 TL/da olarak ilan edilmiştir. Yapılan çalışmada verilen desteklerin yapılan masrafları karşılama oranı gübrede çeltik ürün için %2,91, kanolada ise %3,88 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar mazotta çeltik ürünü için %25,49, kanolada %15,34 olarak gerçekleşmiştir. Sertifikalı tohum kullanım desteğinin tohum masrafına oranı ise çeltikte %7,47, kanolada ise %19,22 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 17. Tohum, gübre ve mazot masrafı ve destekleri

	Girdi Masraf (TL/da)	Ürün Maliyeti (TL/da)	Maliyetteki Payı (%)	Destek Miktarı (TL/da)	Girdi Masrafındaki Payı (%)
Tohum					
Çeltik	107,09	1601,30	6,69	8,00	7,47
Kanola	20,81	577,92	3,60	4,00	19,22
Gübre					
Çeltik	137,62	1601,3	8,59	4,00	2,91
Kanola	103,11	577,92	17,84	4,00	3,88
Mazot					
Çeltik	156,95	1601,30	9,80	40,00	25,49
Kanola	65,19	577,92	11,28	10,00	15,34

Üretim döneminde incelenen işletmelerde çeltik üretim maliyeti ise 1.601,30 TL/da olarak gerçekleşmiştir. Çeltik desteklerinin (130,52 TL/da) ürün maliyetindeki payı ise %8,15 olarak hesaplanmıştır. Üretim döneminde anket uygulanan işletmelerde kanola üretim maliyeti ise 577,92 TL/da olarak belirlenmiştir. Kanola desteklerinin (166,10 TL/da) ürün maliyetindeki payı ise %28,74 olarak tespit edilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18. Destekler ve ürün maliyeti

Ürünler	Destekler (TL/da)	Maliyet (TL/da)	Desteklerin Payı (%)
Çeltik	130,52	1601,30	8,15
Kanola	166,10	577,92	28,74

Yapılan araştırma üreticilerin çeltik ve kanola üretiminde ilan edilen tarımsal destek birim fiyatlarından duymuş olduğu memnuniyetsizliğin temelinde üretim maliyeti içinde yer alan tohum ile mazot ve gübre için harcanan bedel ile birim alanda yapılan destek ödemelerinin harcamaları karşılama oranının oldukça düşük düzeyde kaldığını ortaya koymuştur. Bu sebeple tarımsal destek birim fiyatlarının belirlenmesinde üreticiler tarafından birim alan için harcanan girdi bedelinin ne kadarının destekler tarafından karşılanması gerektiğini karar verilmelidir. Bu durum yapılan araştırmada hesaplanan oranların oldukça düşük düzeyde kalması nedeniyle üreticiler arasında birim destek fiyatlarının düşük bulunduğunu ve artırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte çeltik ve kanola üreticilerinin özellikle açıklanan fark desteği birim fiyatını yetersiz bulmalarının temelinde prim desteği birim fiyatının 2018-2024 döneminde reel bazda oldukça gerilediğini ve bu durumun da üretici gelirini olumsuz yönde etkilediğinin unutulmaması gerekir.

4. Sonuçlar

Tarımsal üretim sahip olduğunu birçok sosyo-ekonomik özellikleri nedeniyle dünya genelinde farklı yöntemler kullanılarak desteklenmektedir. Türkiye’de tarım sektörü istihdam

ve üretim değeri bakımından önemli düzeyde ekonomik değere sahiptir. Türkiye'nin tarımsal üretim potansiyeli yüksek olan illerinde biri olan Çanakkale ili bu çalışmada araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Yürütülen araştırma Çanakkale ilinde çeltik ve kanola üretimin incelenen işletmelerin bitkisel üretim deseninde ve işletme gelirinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Zira anket uygulanan işletmelerde çeltik bitkisi üretim alanlarının %43,99'unu, kanola bitkisi ise %31,09'unu oluşturmaktadır. Tarımsal üretimde desteklerin ürün gelirini artırıcı diğer bir ifade ile ürün maliyetini azaltıcı etkisi bulunmaktadır. Yapılan çalışma 2018-2024 döneminde reel bazda çeltik ve kanola üretimi için verilen mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteği birim fiyatlarında artış sağlandığını ortaya koymuştur. Bu konuda olumlu bir mesafe alındığı söylenebilir.

Yapılan çalışma fark desteği, mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum desteğinin ürün maliyetinin çeltikte %8,15'ini, kanola ürününde ise %28,74'ünü karşıladığını göstermiştir. Bununla birlikte fark desteği ürün değerinin çeltikte %3,42'sini, kanola ise %24,51'ini oluşturmaktadır. Birim alanda girdi için yapılan masraf dikkate alındığında gübre desteği gübre maliyetinin çeltik ürününde %2,91'ini, kanolada %3,88'ini karşılayabilmektedir. Bu oranlar mazot için çeltik ürününde %25,49, kanolada %15,34 seviyesindedir. Yine sertifikalı tohum desteğinin tohum maliyetini karşılama oranı ise çeltikte %7,47 iken bu oran kanolada %19,22 seviyesindedir. Hesaplanan değerler yapılan mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum kullanım desteklerinin üretici tarafından bu girdiler için harcanan bedellerin çok düşük bir kısmını karşıladığını ve bu oranın diğer bir ifade ile ilan edilen destek birim fiyatlarının artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İncelenen işletmelerde tarımsal destekler içinde üretici gelirini artıran en önemli unsur fark desteğine aittir. Ancak 2024 yılında 2018 yılına göre reel düzeyde fark desteği birim fiyatı çeltik ürününde %59, kanola ürününde ise %69 oranında gerilemiştir. Çeltik ve kanola üreticilerinin ürün gelirinde beklentisi ise fark desteğinde reel düzeyde artış sağlanmasıdır. Belirtilen dönem itibarıyla fark desteği birim fiyatındaki değişim pozitif yönde değil negatif yönde gelişme göstermiştir. 29 Ağustos 2024 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı doğrultusunda, 2025-2027 yılları arasında bitkisel üretime yönelik desteklemelerde bazı yapısal değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda, önceki yıllardan farklı olarak 2025 yılı için mazot ve gübre gibi alan bazlı destekler kaldırılarak yerine hepsini içine kapsayan "temel destek katsayısı" getirilmiştir. Ürün bazında verilecek destek tutarları ise, bu temel destek katsayısının, her ürün için belirlenen ayrı bir katsayı ile çarpılmasıyla hesaplanacaktır (Resmî Gazete, 2024). Yeni destek sisteminin nasıl bir sonuç verebileceğini değerlendirmek için yapılacak destek uygulamalarının görülmesi ve bu alanda araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tarımsal desteklerin tarımsal üretim alanları ve üretim miktarı ile ürün geliri üzerine etkilerinin kısa vade yerine uzun vadede değerlendirilmesi önemlidir. Zira tarımsal destek politikalarının değerlendirilmesi kısa vade yerine uzun vadeyi öngörmektedir. Yapılan çalışma incelenen işletmelerde üreticilerin çeltik ve kanola üretiminde birim destek fiyatlarını yetersiz düzeyde bulduklarını ortaya koymuştur. Burada temel faktörün reel bazda özellikle fark desteği birim fiyatının düşüş göstermesidir. Bu nedenle araştırma alanında incelenen işletmelerde çeltik ve kanola ürün gelirinde artış sağlanabilmesi ve üretim alanları ile üretim miktarının artırılabilmesi için özellikle destek birim fiyatlarının her birinin enflasyon, üretici beklentisi ve ürün maliyetlerindeki payı dikkate alınarak belirlenmesi özel önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Abdullahi, A.A., Arısoy, H., 2022. Evaluation of Turkey's agricultural support policies in terms of world trends. *Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences*, 36(Special Issue), 72-78.

- Ağırbaş, N.C., Sapmaz, K., Koç, A., 2017. Eskişehir ilinde yem bitkileri ekiliş alanı ve üretim miktarı üzerine tarımsal desteklemelerin etkisi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 48(1): 65-72.
- Allanson, P., 2006. The redistributive effects of agricultural policy on Scottish farm incomes. *Journal of Agricultural Economics*, 57(1): 117-128.
- Arslan, F., 2017. Türkiye’de uygulanan tarımsal destekleme politikalarının tarımsal üretim üzerine etkisinin güncellenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bayramoğlu, Z., Ağızan K., Ağızan, S., 2021. Kamu desteklerinin tarımsal ürün piyasalarına bozucu etkisi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(4): 3184-3194.
- Demirdöğen, A., Olhan, E., Chavas, J-P., 2016. Food vs. fiber: An analysis of agricultural support policy in Turkey. *Food Policy*, 61: 1-8.
- Direk, M., Kan, A., Kan, M., 2019. Agricultural supports on sustainability of agriculture in Turkey. *6th International Conference on Sustainable Agriculture and Environment*, Konya, s. 278-285.
- Erdal, G., Erdal, H., Gürkan, M., 2013. Türkiye’de uygulanan tarımsal desteklerin üretici açısından değerlendirilmesi (Kahramanmaraş ili örneği). *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3(2): 92-98.
- Gül Yavuz, G., Miran, B., Güre, B.B., Yüksel, N.Y., Demir, A., 2016. Buğday, dane mısır ve çeltik üretiminde fark ödemesi desteklerinin etkisi. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara.
- Hennessy, D.A., 1998. The production effects of agricultural income support policies under uncertainty. *American Journal of Agricultural Economics*, 80(1): 46-57.
- Hiç, F.Ö., 2020. COVID-19 pandemisi öncesi ve sonrasında tarımsal üretim ve politikalar, İstanbul Üniversitesi, Teknoloji Transfer Uygulama ve Araştırma Merkezi, C3ç-KAP 2020-31. İstanbul.
- Karagölge, C., Peker, K., 2001. Tarım ekonomisi araştırmalarında tabakalı örnekleme yönteminin kullanılması. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(3): 313-316.
- Karakaya, M.C., 2023. OECD Ülkelerinde tarımsal destekleme politikalarının tarımsal verimlilik üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- OECD, 2023. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change. OECD Publishing, Paris, France.
- Oğul, B., 2022. Tarımsal destekler ve tarımsal üretim ilişkisi: türkiye ekonomisi üzerine ampirik bulgular. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(1): 44-56.
- Resmî Gazete, 2006. Tarım kanunu. Kabul Tarihi: 18.04.2006, Kanun No: 5488, Resmî Gazete Yayın Tarihi: 25.04.2006, Sayı: 26149.
- Resmî Gazete, 2024. 2025-2027 yıllarında yapılacak bitkisel üretime yönelik desteklemeler ile diğer bazı tarımsal desteklemelere ilişkin karar. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240829.pdf>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).

- Sağdıç, E.N., Çakmak, E., 2021. Tarımsal destek ödemeleri ile tarımsal üretim düzeyi arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 10(2): 1858-1880.
- Semerci, A., 2013. The effects of agricultural subsidies on sunflower cultivation and farmers' income: Evidence from Türkiye. *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 50(1): 139-145.
- Semerci, A., Çelik, A., 2018. Gross profit analysis in cotton production and effects of agricultural subsidies on product cost: A case study of Hatay Region-Turkey. *Custos e @gronegocio on Line*, 14(1): 2-21.
- Semerci, A., Yurt, İ., 2023. Cost and gross profit analysis in oily Sunflower (*Helianthus annuus* L.) Production: The case of Canakkale province, Turkey. *Custos e @gronegocio on Line*, 19(3): 2-39.
- Songur, M., 2015. Farklı ülkelerdeki tarımsal destekleme politikalarının tarımsal üretim üzerine etkisinin karşılaştırmalı analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4): 55-74.
- TCCSBB, 2024. TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024. ([https://www.sbb.gov.tr/tarim-ve-gida-gostergeleri/#prettyPhoto\[rel-16770-263876684\]/0](https://www.sbb.gov.tr/tarim-ve-gida-gostergeleri/#prettyPhoto[rel-16770-263876684]/0)), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TOB, 2019. 2018 yılında yapılacak tarımsal desteklemelere ilişkin karar. Cumhurbaşkanlığı Karar No: 2018/11460. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226-15.pdf>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TOB, 2024a. Tarım ve orman bakanlığı. Çanakkale il tarım ve orman müdürlüğü brifing raporu. (<https://canakkale.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Brifing>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TOB, 2024b. Tarım ve orman bakanlığı destekleme bülteni 2023. (<https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/TARYAT/Belgeler/yay%C4%B1nlar/TARIM%20VE%20ORMAN%20BAKANLI%C4%9EI%20DESTEKLEME%20B%C3%9CLTEN%C4%B0%202023.pdf>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TÜİK, 2024. Üretim yöntemi ile cari fiyatlarla yıllık GSYH. (<https://data.tuik.gov.tr>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- Yamane, T., 196. Elementary Sampling Theory, Taro Yamane. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-. Hall, Inc., pp.405.
- Yıldız, F., 2017. Türkiye'de merkezi yönetim bütçesinden yapılan tarımsal destekleme ödemelerinin tarımsal üretim üzerindeki etkisi: 2006-2016 dönemi. *Sayıştay Dergisi*, (104): 45-63.
- Yılmaz, H.İ., Çobanoğlu, F., 2017. Türkiye'de tarım sektörünü desteklemeye yönelik sağlanan çeşitli araçların tarımsal üretim değeri üzerine etkilerinin analizi. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 23(2): 145-155.